

Yayına Geliş Tarihi: 01/09/2018
Yayına Kabul Tarihi: 26/12/2018
Online Yayın Tarihi: 28/12/2018

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:2 Sayı:5,Yıl:2018, Sayfa: 46-79
ISSN: 2587-2206

EDİRNE ATATÜRK ANITI

Ercan YILMAZ¹

ÖZET

Edirne'ye bir Atatürk anıtının yaptırılması kararı 1929 yılında Edirne'deki resmi makamlarca alınmış ve bunun için 1930 yılı bütçesinde ödenek ayrılmıştır. 1930 yılının başlarında anıtın gerçekleştirilmesi için bir yarışma düzenlenmiş ve yarışmaya proje sunan Cumhuriyet döneminin ilk Türk heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu, Sabiha Bengütaş ve Kenan Yontunç'un projeleri arasından Yontunç'un seçilmiştir.

Kenan Yontunç heykelini, amaçlanandan farklı bir malzemeye ve gecikmeli olarak tamamlayabilmiş ve heykel 23 Nisan 1931 tarihinde törenle açılmıştır.

Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinde gerçekleştirilen ilk on Atatürk anıtından biri olması nedeniyle tarihsel bir öneme ve değere sahiptir. Anıtı sanat tarihsel açıdan değerli kılan ise; sırasıyla önce Atatürk'ün büstünü yapan ilk Türk heykeltıraşı, sonra Atatürk'ün modelliğinden yararlanarak onun maskını yapabilen ilk ve son Türk heykeltıraşı ve son olarak da Atatürk anıtı yapan ilk Türk heykeltıraşı ünvanlarına sahip Kenan Yontunç tarafından yapılmış olmasıdır.

Yukarıda anılan bu iki temel özelliğinden dolayı Edirne Atatürk Anıtı, Osmanlı döneminden kalma olağanüstü nitelikteki anıtsal mimari yapıların ardından, Cumhuriyet döneminin Edirne'ye kazandırdığı belki de ilk ve en önemli anıt eseridir.

Tüm bu niteliklerine rağmen anıtın 1986 yılında gerçekleştirilen sıra dışı ve kurlsız yer değiştirme işlemi, Cumhuriyet'in ve onun erken dönemine ait Türk Sanat Tarihi'nin ortak değeri ve mirası olan heykel eserlerinin gerektiği gibi önemsenerek korunup korunmadıklarının, Edirne özelinden hareketle tüm Türkiye'de sorgulanması ve araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anıt, Heykel, Edirne, Türk Heykel Tarihi, Türk Heykeltıraşları

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü

THE ATATURK MONUMENT IN EDİRNE

ABSTRACT

The official authorities in Edirne decided to procure an Atatürk monument in Edirne in 1929 and accordingly appropriated funds from the 1930 budget. A competition was held for the realization of the monument and Ratip Aşir Acudoğu, Sabiha Bengütaş, and Kenan Yontunç, among the first Turkish sculptors of the Republican Period, presented their projects. Eventually, Kenan Yontunç's project was selected.

Kenan Yontunç could have completed his sculpture with a material other than originally intended for and with delay, and the sculpture was inaugurated on April 23rd, 1931.

Edirne Atatürk Monument has historical significance and value on the grounds that it is one of the first ten Atatürk monuments ever realized in the Republican history. The monument is also important in artistic terms due to the fact that it was sculpted by Kenan Yontunç, who held the titles of being the first Turkish sculptor ever made the bust of Atatürk, then the first and the last Turkish sculptor, who could have made Atatürk' mask based on his personal modelling, and finally the first Turkish sculpture ever made an Atatürk monument, respectively.

Based on its two aforementioned fundamental characteristics, the Edirne Atatürk Monument is perhaps the first and the most important monumental work Edirne received during the Republican Period following the extraordinary monumental architectural works it had during the Ottoman Period.

Despite all those attributes, the unusual and irregular process of moving the monument that took place in 1986 raises the necessity of questioning and investigating, whether the sculpture works as the shared value and inheritance of the Turkish History of Art were cared about and protected as necessary taking the specific Edirne example as a point of departure.

Keywords: Monument, Statue, Edirne, History of Turkish Statue, Turkish Sculptors

Giriş

Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinin erken yıllarında Türkiye'nin küçük ölçekli kentlerinden biri olarak tanımlanabilecek Edirne için gerçekleştirilmiş önemli sanat eserlerinden biridir. Atatürk Anıtı'nın tarihsel ve coğrafi bu önemi ve özelliği nedeniyle anıt hakkında gerçekleştirilecek araştırmaların Edirne tarihindeki yeri ve önemini ortaya koyacağı gibi genel anlamda Cumhuriyet tarihinde kamu alanlarındaki heykel sanatının değişim ve dönüşüm süreçlerine de ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bir anıt heykel olarak genel anlamdaki tarihsel ve sanatsal değerinin yanı sıra sanatçısı açısından bakıldığında da, Türk heykel sanatı ve Türk heykeltıraşlarının gerçekleştirdiği anıtsal çalışmalar kategorisinde özel bir yere

sahiptir. Bu nedenle anıtın heykeltıraşı Kenan Yontuç'un yaşamı ve sanatının da genel hatlarıyla çalışma içinde bir başlık altında irdelenmesi gerekli görülmüştür.

Makale kapsamında Edirne Atatürk Anıtı'nın geçmişten günümüze geçirdiği evreler kronolojik bir biçimde ele alınarak ayrı ayrı bölümler halinde kaleme alınmıştır. Anıt hakkında bilgi taşıyan ve literatürde yer alan ulaşılabilen tüm kaynaklar taranmaya çalışılmıştır. Bunun dışında gerek kamu kurumlarındaki gerekse özel araştırmacı arşivlerindeki bilgi ve belgeler incelenmiş, anıt hakkında bilgi sahibi halen yaşayan tanıklara başvurulmuş ve yine hem kamu hem de özel koleksiyonlardaki anıta ait görsellere metin sonunda yer verilmiştir.

Edirne Atatürk Anıtı'nın yapılışından günümüze geçirdiği evrelerin araştırılması ve belli bir dizge içinde yorumlanması, anıtın Edirne için önem ve değerinin tekrar fark edilmesine sebep olacaktır. Diğer taraftan anıtın geçmişten günümüze sahip olduğu hikayesi, yapılan yanlışlardan ders çıkarılmasına ve Edirne Atatürk Anıtı'nın çağdaşı olan Türkiye genelindeki diğer anıtların akıbeti hakkında bir öngörü oluşturarak, yeni araştırmalara da vesile olabilecek niteliktedir.

1.Edirne Gazi Heykeli Yarışması

Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Atatürk heykelleri sonradan literatüre 'Atatürk Anıtı' olarak girmişse de, yapılış yıllarında bu heykellerin genel olarak 'Gazi Heykeli' adıyla anıldığını, basındaki haberler ve resmi yazışmalarda da bu adın kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümlerinde orijinal ismin kullanılması tercih edilmiştir.

Edirne'de Gazi Heykeli yaptırılması kararı mülki ve yerel idare yetkililerince 1929 yılında alınmıştır (Bağman ve Onur, 1982, s.134). Bu amaç doğrultusunda bir yarışma yapılacağı haberi, Edirne'nin yerel gazetesi Edirne Postası'nın 14.02.1930 tarihli sayısında yer almaktadır:

"Mübeccel Gazimizin Edirne'de de bir heykelinin rekzi takarrür etmiştir heykelin imali için açılan müsabakaya kıymetli san'atkarlarımızdan Erkek muallim msktebi ressim muallimi RatipB deştirak edecektir...

R. Cumhur Hz. nin şehrimizde de birheykelinin rekzi takarrur etmiş ve bu maksatla 12000 liralık bir tahsisat kabul edilmiştir. Rekezedilecek heykel ve kaidesi mermerden olacaktır; heykelin Abacılar başındaki bahçeye rekzi mukarrerdir. Heykel tabi cesametten üç misli büyük olacaktır"² (Anonim, 1930, s.1,2).

Edirne'deki heykelin yaptırılması kararının alınması ve bunun için bir yarışma düzenlenmesinden hemen önce komşu şehir Tekirdağ'da bir Gazi Heykeli yaptırılmıştır, büyük olasılıkla bu durum Edirne'li yetkilileri etkilemiş ve harekete

² Makale boyunca, gazete haberleri ve diğer kaynaklardan yapılan direkt alıntılardaki yazım ve baskı hataları metinlerin aslına sadık kalındığı için düzeltilmeksizin aktarılmıştır.

geçirmiş olmalıdır. Tekirdağ anıtının açılışı Osma'nın³ aktardığına göre 26 Aralık 1929 tarihinde gerçekleştirilmiştir (2003, s.53).

Edirne'deki yarışmaya dair bir başka haber de yine Edirne'nin yerel gazetelerinden olan Edirne Milligazete'sinin 23.02.1930 tarihli sayısında, '*Gazi Heykeli*' başlığı altında şu şekilde duyurulmuştur:

“Türk şehadet ve kudretinin müşahhas bir abidesi; Türk ölkesinin harikalar yaratan Ulu Halaskarının aziz bir hatırasının Garp serhaddinin çilekeş ve fedakar bir şehrinde, sevgili Edirne'mizde de yükselteceğiz. Gönüllerimizde ölmez ve yıkılmaz minnet ve hayranîyet duygularının mübdii yuce gazi heykelle; türk sanatının ve Türk sanatkarlığının yaratacağı bir eserle Garp serhaddini, sevgili Edirnemizi bezeyeceğiz. Bu şerefli ve kıymetli vesileden bütün sanatkarlarımızın istifade etmelerini hararetle tavsiye ederiz” (Anonim, 1930, s.1).

Yarışmanın sonucu da Edirne Postası'nın 11.03.1930 tarihli sayısında, '*Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi*' başlığı altında verilmektedir:

“Mübeccel Reiscumhurumuz Gazi Hz. nin Şehrimizde rekzi mukarrer heykellerinin inşası için açılan müsabakaya Heykeltıraş Ratip Aşir, Kenan Ali beylerle Sabiha Ziya Hanım iştirak etmiş ve Vilayette Vali Bf.nin riyasetinde müteşekkil komisyon tarafından ,prajeler tetkik edilerek Kenan Ali beyin projesi muva ik görülmüştür.

Kenan Ali B tarafından yapılması mukarrer bu heykel evelce de haber verdiğimiz veçhile Abacılarbaşı bahçesine rekedilecektir, mezkur bahçenin karşı tarafındaki Üçşerfeli Camiine doğru uzanan adanın istimplaki ile ilerde bir bahçe haline ifrağının mutasavver olduğu haber alınmıştır” (Anonim, 1930, s.1).

1.1. Edirne Gazi Heykelinin Yapılış Süreci

Heykelin gerçekleştirilmesinin oldukça karmaşık ve zorlu bir sürece sahip olduğunu aşağıdaki yerel basın haberleri ortaya koymaktadır. Yarışma sonucunun ilanının ardından heykelle ilgili ilk haber olan Edirne Milligazete'sinin 31.03.1930 tarihli sayısındaki haberde, heykelin kaidesinin heykeltıraş dışında bir başka kişi tarafından tasarlanıp yapılacağı aktarılmaktadır:

³ Sanat Tarihçi Sayın Kıvanç OSMA'nın 2003 yılında yayımlanan “Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)” adlı kitabı alanında gerçekleştirilmiş en kapsamlı, en nitelikli ve en önemli başvuru kaynağıdır. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü'nde, 1993-1997 yılları arasındaki lisans öğrenimimde, kendilerinden sanat tarihi dersi almış olma mutluluğunu halen yaşamaktayım. Değerli akademisyen ve Hocam Sayın OSMA'ya, arşivinde yer alan ve bu çalışmam için bana bizzat iletmiş, Edirne Atatürk Anıtı ve Kenan Yontunç ile ilgili tüm bilgi ve belgeler için teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

“Darülfünun parkına heykeltıraş Kenan Bey tarafından rekz edilecek Halaskarımızın Heykeli projesinde bazı tadilat icrası komisyonca muvafık bulunmuş ve bilhassa kaidenin şekline taalluk eden bu işte matlup olan asalet ve sadelikte sanatı mimari icabının mezci hususu kıymetli mimarımız Kemal Beye havale olunmuştur.

Mimarımızın yüksek ihata ve taktirile yaptığı muaddel kaide projesi Vilayetimizce tasdik olunarak berayi tatbik Kenan Beye gönderilmiştir” (Anonim, 1930, s.2)

Heykelin yapım aşamasında heykeltıraşın daha başka sorunlarla da karşılaştığını ve bu nedenle çalışma ve sonuçlanma takviminde bazı değişikliklerin oluştuğu 19.11.1930 tarihli Edirne Milligazete’si haberinde görülmektedir:

“Şehrimizde rekzine karar verilen Gazi heykelinin kaidesi ikmalaedilmek üzeredir. Heykeltıraş Kenan Bey bu işi daha evel ikmal etmeği taahhüt eylediği halde bazı sebepler dolayısıyla gecikmiş bulunmaktadır.

Haber aldığımız göre heykelin resmi küşadının Kurtuluş bayramında icra edilmesi için çalışılmaktadır” (Anonim, 1930, s.1).

Bu gecikmeye dair eleştirilerin kamuoyunda daha da arttığını ve alternatif yolların düşünülüp tartışıldığını 21.12.1930 tarihli Edirne Postası haberinde, ‘*Gazi Heykeli K. Ali B. yapmayacak mı?*’ başlığı altında okunmaktadır:

“Şehrimizde rekzi mukarrer olup imali heykeltıraş Kenan Ali B. ye ihale edilen Gazi Hz. nin heykeli mukavale mucibince 29/10/930 tarihine kadar ikmal iktiza ederken mumaileyh bundan 15-20 gün eveline kadar ancak kaideyi ikmal edebilmiştir.

Evvelce de yazdığımız veçhile ikmal tarihi henüz belli olmıyan heykelin bu taahhurdan dolayı Kenan Ali B ye imalinden vaz geçilmiştir Heykelin diğer bir heykeltıraşa imal ettirilmesi hususuna teşebbüs’edildiği de istihbaratımız cümlesindedir” (Anonim, 1930, s.2).

Heykelin başkalarına yaptırılmak üzere yurtdışına sipariş edildiğini, söz konusu gecikme karşılığında vilayet tarafından resmi girişimde bulunulduğunu ve tüm bunlara yönelik eleştiri dozunun da arttığını aynı gazetenin 15.01.1931 tarihli sayısındaki “*Gazi heykeli Kenan AliB tarafından Peşteye ismarlanmış*” başlıklı haberinde görülmektedir:

“Heykeltıraş Kenan Ali B. tarafından imali taahhüt edilen ve şimdiye kadar ikmal ve teslim edilmeyen şehrimizde rekzi mukarrer Reiscumhur Gazi Hz ne ait heykelin imalini mumaileyhin Peşteye sipariş ettiğini haber alınmıştır.

Heykelin muayyen vaktinden sonra teslim edilmediği günler için Vilayet Kenan Ali B. i protesto ederek tazminat talebinde bulunmuştur.

cezasını ergeç mukadder olan sukutlarında kafaları taşa vurunca tavsiyemizin kıymetini daha çok eyi anlarlar!” (Anonim, 1931, s.2).

Edirne Milligazetesi'nin 31.02.1931 ve 19.03.1931 tarihli sayılarında heykelin Peşte'den yola çıkışı ve Edirne'ye gelişi haberlerine rastlanılmaktadır:

“Şehrimizde rekzedilmek üzere Budapeşte'de ısmarlanan Gazi heykelinin yola çıkarıldığı Peşte Sefarethanemiz tarafından Vilayetimize bildirilmiştir.

Valimiz Emin Bf. Kendilerini ziyaret eden muharririmize heykelin 23 Nisan bayramına kadar rekzedileceğini söylemişlerdir” (Anonim, 1931, s.1).

“Evvelce Peşte'den yola çıkarıldığını bildirdiğimiz Gazi heykeli şehrimize gelmiştir.

720 kilo ağırlığında olan bu tunç heykel bugünlerde gümrük idaresinden alınarak Çocuk haftasının başladığı 23 nisan 931 tarihine müsadif perşembe günü şehrimizde büyük merasimle küşat merasimi yapılacaktır” (Anonim, 1931, s.1)

Edirne Postası'nın 20.04.1931 tarihli sayısında heykelin yarışmayı kazanan kişi Kenan Ali Bey tarafından yapılmadığı ve Budapeşte'de başkalarına yaptırıldığı iddiası tekraren ifade edilmektedir:

“Şehrimizde rekzi mukarrer Gazi Hz. ne ait heykelin imalini taahhüt eden Kenan Ali B. in taahhüdünü vaktinde ita edemiyerek heykeli Peşteye sipariş etmek mecburiyetinde kaldığı malumdur. Ehiren heykel şehrimize getirilmiş olup Abacılar başında hazırlanan kaide üzerine bugünlerde vaz edilecek ve istihbaratımıza nazaran heykelin küşat resmi 23 Nisan günü icra olunacaktır.

Kaidenin inşası hemen hemen bitmiş gibidir, bazı noksanlıklar tamamlanmağa çalışılmaktadır. Rekzedilecek olan bu heykel bronzdan imal edilmiş bulunmaktadır” (Anonim, 1931, s.1).

Fakat aynı gazetenin 23.04.1931 tarihindeki '*Heykel Meselesi*' başlıklı haberinde yukarıdaki suçlayıcı ifadeleri tekzip edici cümlelere yer verilmiştir:

“Bundan evvelki sayımızda Darülfunun bahçesine rekz edilmek üzere bulunan Gazi Hz. nin heykelini, Kenan Ali beyin, geciktirdiğini ve heykeli Peştede yaptırmış olduğunu yazmıştık. Meseleyi tetkik ettik, teahhür ve heykelin mermerden yapılamamış olmasının sebebi genç heykeltıraşın, san'ata elverişli mermer bulamamasından ve heykelin Peşteden gelişi ise bizde iyi heykeltıraşi döküm kabil olmadığından san'atkarın dökümünü Peşte fabrikalarına yaptıрмаğa mecbur kalmasından ileri gelmiştir.

Biz Edirne'ye rekziyle fahir duyduğumuz bu heykelin bir türk eseri olduğunu işidince zevk duyuyoruz” (Anonim, 1931, s.2).

Yukarıdaki haberlerden edinilen bilgiye göre ki bu bilgiyi Bağman ve Onur da kitaplarında yinelemektedirler (1982, s.134), heykelin önce mermerden yapılması taahhüt edilmiş ya da istenmiş fakat daha sonra bronz döküm yöntemiyle gerçekleştirilmesine dönülmüştür.

1.2. Edirne Gazi Heykeli'nin Açılışı

'Atatürk'ün Yaşamında Edirne' kitabında, 23.04.1931 tarihli Edirne Postası gazetesinde heykelin açılış törenine dair aşağıdaki haberin yer aldığı aktarılmaktadır (Bağman ve Onur, 1982, s.135). Fakat gazetenin bu tarihli sayısında heykelle ilgili sadece yukarıda alıntılanan tekzip niteliğindeki yazı yer almakta ve birinci sayfasının dip boşluğunda şu cümleye yer verilmektedir "*Çocuk Bayramı merasimine ve Gazi heykelinin küşat resmine ait intibalar gelecek sayıdadır*" (Anonim, 1931, s.1). Bağman ve Onur'un kitabında yanlış tarihlendirilerek atıfta bulunulan ve aşağıda alıntılanan haber aslında aynı gazetenin 27.04.1931 tarihli sayısının '23 Nisan Nasıl Geçti' başlıklı yazısındadır:

"Abidenin küşat merasimine gidildi. Yüzlerce genç ve binlerce halk heyecan ve sevinç içinde. Vali ve Şeref beylerin nutuklarından sonra Vali B. Tarafından heykelin üzerindeki şanlı bayrağımız halkın coşkun ve sürekli alkışlarıyla çekilmiş ve şehir namına Belediye Reisi Ekrem B., gençlik namına da talebelerimiz tarafından çelenkler konmuştur. Herkes Büyük Gaziyi görmüş kadar büyük bir meserret duyarak heykeli seyrediyordu" (Anonim, 1931, s.1).

Heykelle ilgili olarak yukarıdaki haberde ilk kez anıt anlamında 'Abibe' kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Anıtın açılış töreni güney (Fotoğraf 1)⁴ ve güneybatı yönlerinden (Fotoğraf 2)⁵ çekilmiş iki fotoğrafta görülmektedir.

Heykelin açılış törenine dair bir başka haberi, Edirne Milligazete'sininin 28.04.1931 tarihli sayısından yine Bağman ve Onur şu şekilde aktarıyorlar:

"Türk gönüllerinin fatihi, Büyük Kemal'in kurtarıcı varlığına batı serhaddinin bir gönül borcu belirtisi olarak dikilen anıtın, geçen Perşembe günü coşkulu gösterilerle açılışı yapıldı.

---

⁴ Fotoğraf 1, 04.02.2016 tarihinde merhum Mehmet AĞIRGAN tarafından e-posta olarak tarafıma iletilmiştir, dijital dosya adı olarak üzerinde 'Atatürk Heykeli Açılış Töreni-Dr. S. Yardım Arş' yazmaktadır. Edirne'de Cumhuriyet dönemi heykel tarihi konusunda çalışmaya başladığımda, Prof. Dr. Engin BEKSAC'ın öneri ve aracılığıyla tanıştığım, bana bu konuda ilk önemli bilgileri vererek arşivinde yer alan tüm kaynak ve görselleri benimle paylaşan, Emekli Kütüphaneci ve Araştırmacı Yazar Mehmet AĞIRGAN 29.12.2016'da hayata gözlerini yummuştur. Kendilerini burada rahmet ve minnet duygularıyla anmayı bir borç bilirim.

⁵ Fotoğraf 2 ve 8, Şener KULALAR'ın arşivinden edinen Yerel Tarihçi Sayın Cengiz BULUT tarafından, 27.07.2018 tarihinde e-posta olarak iletilmiştir. Sayın BULUT kendi arşivindeki Fotoğraf 4'ü de 27.08.2018 tarihinde dijital olarak vermiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Engin anıları bugünkü kuşaklara olduğu kadar, gelecekte Türk ırkına iman, yaşam ve savaş kaynağı olacak olan bu yüce Türk'ün değerli anıtı ile bugün Edirne'mizi bezemiş ve onurlandırmış bulunuyoruz.

Gazi (Darülfünun) parkında Türk gücünün en anlamlı bir anlatımı olarak yükselen bu değerli anıt, utkular yaratmış, ülkeler ele geçirmiş anlı şanlı Türk bayrağına sarılı idi. Edirne'nin binbir güzelliklerine ve sevgili değerlerine en yüksek değeri veren yarının büyükleri bölük bölük alanı ve sokakları doldururken, halk birbirleriyle bu alandaki et ve kemikten oluşan tek parça bir yığın gibi baştanbaşa coşku kesilmişti. Herkes sabırsızlanıyor, Büyük Kurtarıcının güçlü bir Türk sanatçısının elinden çıkmış anıtını bir an önce selamlamak istiyordu.

Bu sırada Valimiz Emin (Arda) Beyefendinin cana yakın konuşması kulaklarda çok hoş giden güçlü bir anlatımı olarak yansıdı. Geçmişin, Ulu Kurtarıcı eliyle yeniden dirilen bir ulusun övünülerek niteliklerini ince görüşlerle özetleyen ve bütün bir ulusun sonsuz gönül borçlarını anlatan bu söylevini, genç ve ateşli bir liselinin coşkulu konuşması izlemiştir.

Geleceğe ait yüksek umutların canlı bir simgesi olan bu delikanlı büyük Gazisini çağın ve geçmiş yüzyılların dâhileriyle karşılaştırıyor ve onun içten gelen bir duygu ile her şeyin üstünde buluyordu.

Uğraşları ve devrim tarihinde eylemleri ve onurlu rolleri ile tanınan, Türk konuşma sanatında kendine özgü bir anlatım gücü olan sevgili Milletvekilimiz Şeref (Aykut) Bey'in büyük bir coşku yaratan konuşması sevgi ile izlendi" (1982, s.135).

Heykelin açılışının resmi kaynaklarca teyit edilip kayıtlara girdiğini, İçişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa yazılan 25.04.1931 tarih ve 1502/319 sayılı yazıda da görmekteyiz (Ek 1).

1.3. Heykelin Açılışından Sonraki Çevre Düzenlemeleri

Anıtın açılış törenini gösteren fotoğraflardan, heykelin ilk konulduğu Abacılarbaşı Bahçesi adındaki alanın oldukça sınırlı ve küçük bir mekan olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu alanın çevresinin istimlak edilerek genişletilme kararının yetkililerce daha işin başında alındığı, heykel için yapılan yarışma sonucunun verildiği haberden anlaşılmaktadır (Anonim, 1930, s.1).

Açılışından sonra heykelin Kuzey ve Kuzeydoğu yönlerinde gerçekleştirilen genişletme ve çevre düzenlemesi çalışmalarından sonraki konumu Fotoğraf 3'de görülmektedir.

Bu çevre düzenlemeleri ile heykelin daha ferah bir ortama kavuşturulması ve bir peyzaj tasarımıyla ilişkilendirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Böylelikle heykelin kent sakinlerinin günlük yaşamlarıyla iç içe olması ve kamusal kullanım alanlarından birinde yer alan heykeli daha rahat algılamaları sağlanmıştır.

Fakat 1930'ların sonu veya 40'ların başında heykelin çevresinin demir çitler ve tel örgülerle çevrilerek heykelin çevreden yalıtılması (Sırrı, 1940, s.27), yukarıdaki niyet ve amaçtan uzaklaşıldığını ya da bunların unutulduğunu göstermektedir. (Fotoğraf 4 ve 5⁶).

1.4. Anıtın Tescillenmesi

T.C. Kültür Bakanlığı'nca 1710 sayılı 'Eski Eserler Kanunu' doğrultusunda 1975 yılında 152 numaralı bir genelge yayınlanmış ve tüm valilikler ile ilgili kurumlara genelge ekinde eski eser listeleri iletilmiştir. Genelgenin ekinde yer alan Edirne'deki eski eserlerin sıralandığı listede Edirne Atatürk Anıtı da yer almaktadır (Ek 2). Anıt böylelikle tıpkı diğerleri gibi ancak 1975 yılında korunması gereken eski eser statüsünü kazanmıştır.

Anıt yukarıdaki gelişmenin ardından, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın (GEEAYK), 13.11.1976 tarih ve 9514 sayılı kararı ile tescillenmiş ve bu tescil yine aynı başkanlığın 14.5.1978 tarih ve 10370 no'lu kararıyla güncellenmiştir. Halen 04.03.2003 tarihinde Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca oluşturulmuş 'A 149' envanter numarasıyla kayıt altındadır.

1.5. Anıtın 1986 Yılında Yerinin Değiştirilmesi

Anıtın yeri çelenk koyma törenleri sırasında yeterli alan olmaması gerekçesiyle 1986 yılında Edirne Belediyesi tarafından değiştirilmiştir. Edirne Belediyesi'nce anıtlar kuruluna gönderilen 25.03.2011 tarihli bir yazının ekinde yer alan raporda, anıtın orijinal yerinden 15 metre doğu yönüne çekildiği belirtilmektedir (Yıldırım, 2011, s.2). Fakat Osma'nın kitabında ise yer değiştirmeye dair şu bilgiler bulunmaktadır:

“Saraçlar Caddesi ile Talat Paşa Bulvarının kesiştiği yerdeki Gazi Parkına dikilmiştir. Bu mekan geçmişte Darülfünun Bahçesi adıyla anılmaktaydı. Anıtın önündeki tören alanının zaman içinde yetersiz kalması dolayısıyla 1986 yılında, Kuzey-Doğu yönünde yaklaşık 40m. geriye çekilmek suretiyle yeri değiştirilmiştir” (2003, s.56).

Yapılan gözlem ve ölçümler ile anıtın eski ve yeni konumunu gösterir fotoğrafların karşılaştırmaları sonucunda, yukarıda anılan rapordaki yön ve mesafe bilgilerinin yanlış, kitaptaki bilgilerin ise doğru olduğu tespit edilmiştir (Fotoğraf 6, 7, 8 ve 9).

Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü için 06.04.2011 tarihinde Edirne Atatürk Anıtı hakkında hazırlanmış bir rapordan,

⁶ Fotoğraf 5, 25.07.2018 tarihinde Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanı Harita Mühendisi Sayın Hakan ERDEN tarafından, kurulun arşivindeki Atatürk Anıtı dosyasından e-posta olarak iletilmiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

anıtın 1986 yılındaki yer değiştirme işleminin Edirne Belediyesi tarafından, kuruldan izin alınmaksızın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır:

“Atatürk Anıtı GEEAYK’nın 14.05.1978 gün ve 10370 sayılı kararı ile ‘Anıt Eser’ olarak tescil edilmiştir. 1986 yılında Belediyesince yapılan uygulamalar esnasında kurul izni alınmamıştır” (Ilıcak ve Yolcagider, 2011).

Bu konudaki bilgilerine başvurmak amacıyla dönemin belediye başkanı olan İbrahim Ay ile bir görüşme yapılmıştır⁷. Sayın Ay, o tarihte halen hayatta olduğu halde anıtın heykeltıraşı Yontunç ile, anıtın yer değişikliği hakkındaki fikrini almak ya da danışmak için iletişime geçilmediğini ifade etmiştir. Sayın Ay ayrıca, Osma’nın kitabında sözü edilen (2003, s.56, 57) ve Kenan Yontunç’un belediye başkanına hitaben, heykelin taşınması ile ilgili yazmış olduğu mektuptan da haberdar olmadığını söylemiştir. Görüşme esnasında Sayın Ay, başkan olduğu yıllardaki yakın mesai arkadaşlarını telefonla arayarak konuyu kendilerine de sormuş fakat onların da böyle bir mektuptan haberdar olmadıklarını ifade etmiştir.

Fakat bu makale çalışmasının sonraki safhalarında, Osma’nın anılan kitabı için, İçişleri Bakanlığı aracılığıyla farklı kurumlar ile yaptığı yazışmalar sonucu elde ettiği belgeler arasında bu mektubun bir fotokopisinin de bulunduğu anlaşılmış ve mektubun bu fotokopisine ulaşılmıştır. Edirne Atatürk Anıtı hakkında Edirne Valiliği’nce Osma’ya 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazışma ile gönderilen belgeler arasındaki mektubun fotokopisi halen Sayın Osma’nın arşivindedir. Sanatçının adı ve adresinin hazır basılı olduğu bir kağıda yazılmış olan mektubun başında ‘heykeltıraş profesör kenan yontunç’ yazmakta, sonunda ise adres bilgileri yer almaktadır. Kendi imzasını taşıyan 10.3.1986 tarihli bu mektupta şunlar yazmaktadır:

“Sayın başkan,

Atatürk heykelinin yerini değiştireceğinizi duydum. Bu anıtı 53 sene evvel yapmıştım. Almanya’da bronza döküldü. Montajında yanında idim. Nasıl konacağını nasıl bağlanacağını gösteren bende kroki vardı. O aklımdadır. Göndereceğiniz mütehassısa bilgi vereceğim.

Bir mimarın nezaretinde iskele kurulacak. 2 ton ağırlığı taşıyacak bir ceraskal bulundurulacak, anıt boyuna uygun olarak tatbik edilecektir. 3 kişilik bir gurup mütehassıs işçi başında yardımcım gelecektir.

Bu iş için çalışanların otel ve iâşe masrafları ile ücretleri, vergisi dahil birbuçukmilyon liraya çıkar. 750.000.-TL sını işe başladığında bakiyesi işin sonunda ödenir.

---

⁷ Bu makalenin yazarı tarafından Sayın Ay ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşme 30.07.2018 tarihinde Edirne Ay Eczanesi’nde gerçekleştirilmiştir.

Saygılarımla bildiririm.

Prof. KENAN YONTUNÇ” (1986).

Mektubun sonundaki el yazılarından mektubun Edirne Belediyesi'nin kayıtlarına girdiği ve 14.3.1986 tarihinde de belediye başkanının imzasıyla Fen İşleri Dairesine sevk edildiği anlaşılmaktadır.

Osma'nın, Edirne Valiliği'nden yukarıda anılan yazışma ile edindiği diğer belgelere göre, Edirne Belediyesi Fen İşleri Müdürü'nce imzalanan 8.4.1986 tarih ve 233(86)-959 numaralı yazı ile anıtın yerinin değiştirilmesi işi, Belediye Encümeni'nde görüşülmesi talebiyle Belediye Başkanı'na bildirilmiş ve başkan da yazıyı aynı tarihte encümene sevk etmiştir. Encümen 15.4.1986 tarih ve 86/782 sayılı kararı ile, ilgili kanun maddesi hükümlerine uyularak işin pazarlıkla yaptırılmasına karar vermiştir. 17.4.1986 tarih ve 86/785 numaralı diğer bir encümen kararı ile Atatürk heykelinin nakli işi encümene davet edilen bir müteahhite, Yontunç'un teklifinden oldukça farklı bir rakama ihale edilmiştir. Nakil işinin 8.9.1986 tarihinde bitirildiği ve belediyece geçici kabulünün 14.10.1986'da yapıldığı, encümenin 31.12.1987 tarih ve 87/3724 numaralı kararında görülmektedir. İşin kesin kabul tutanağı ise 5.1.1988'de düzenlenmiş ve aynı tarihte belediye başkanınca onanmıştır.

Bu bölümün başında atıfta bulunulan ve Edirne Belediyesi'nin 25.03.2011 tarihli yazısının ekinde yer alan raporda şu ifadelerle de yer verilmektedir:

“Anıtın taşınması sırasında, dört köşede yer alan payandaların alçıdan kalıplarının alınarak, İstanbul'da bulunan mermer ustalarına götürülerek yeniden yapıldığı ve bu esnada birçok parçanın yenilendiği belirtilmiştir. Anıt incelendiğinde; sekizgen taban ve payandaların bulunduğu bölümün mermerlerinin renginin, kitabenin bulunduğu kare kesitli bölüm ve onun üzerindeki mukarnaslı silme mermerlerinin renk tonunun birbirini tutmadığı fark edilmektedir” (Yıldırım, 2011, s.2).

Rapordaki bu bilgilerden, heykelin taşınması sırasında orijinal kaidedeki mermer parçaların çoğunun zarar gördüğü ve yeni kaide için tekrar yaptırıldığı, ama bunun için orijinal kaidedeki mermer cinsine sadık kalınmadığı, hatta parçaların birbiriyle uyumunun da dikkate alınmayarak, farklı mermer cinslerinden imal ettirildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen görüşmede Sayın Ay da, bazı mermer parçaların yeniden imal ettirildiğini ifade etmiştir.

1.6. Edirne Atatürk Anıtı Hakkında Genel Bilgi, Tanım ve Değerlendirmeler

Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1929'a kadar gerçekleştirilen anıtların tamamı yabancı heykeltıraşlarca gerçekleştirilmiştir ve tümü Atatürk anıtıdır. Yabancılarca 1926-1928 arasında yapılan ilk altı Atatürk anıtının ardından Türk heykeltıraşlarınca da anıt uygulamalarına başlandığı gözlemlenir (Tekiner, 2010, s.109-110).

Edirne Atatürk Anıtı (23 Nisan 1931 Kenan Yontunç), Cumhuriyet tarihinin onuncu Atatürk anıtıdır. Kendinden önceki dokuz anıtın sıralaması ise şu şekildedir: İstanbul Sarayburnu (3 Ekim 1926, Heinrich Krippel), Konya (29 Ekim 1926, Heinrich Krippel), Ankara Etnografya Müzesi (24 Ekim 1927, Pietro Canonica), Ankara Zafer Alanı (24 Ekim 1927, Pietro Canonica), Ankara Ulus Meydanı (24 Kasım 1927, Heinrich Krippel), İstanbul Taksim (9 Ağustos 1928, Pietro Canonica), Amasya (29 Ekim 1929, Kenan Yontunç), Tekirdağ (26 Aralık 1929, Kenan Yontunç), Kırklareli (12 Mayıs 1930) Atatürk Anıtları (Osma, 2003, s.32-54), (Tekiner, 2010, s.115). Bu bilgilere göre İstanbul, Konya, Ankara, Amasya, Tekirdağ ve Kırklareli'nin ardından Edirne, Atatürk anıtına sahip olabilen yedinci şehirdir.

Türk heykeltıraşlarınca yapılan anıtlardan ilkini 1929 yılında Kenan Yontunç gerçekleştirmiştir ayrıca Cumhuriyet'in yerli anıtlarının ilk altısı da yine aynı sanatçının elinden çıkmıştır. Yerli sanatçılar tarafından yapılmış anıtlar açısından bakıldığında Edirne Atatürk Anıtı; Amasya, Tekirdağ ve Kırklareli'nin ardından yapılmış hem yerli hem de Yontunç tarafından gerçekleştirilen dördüncü anıttır.

Bu çalışmanın 'Edirne Gazi Heykelinin Yapılış Süreci' bölümünde yer verilen gazete haberlerinde, sanatçının heykelini uygun mermer bulamadığı için bronzdan yaptığından bahsedilmesi oldukça ilginç bir durumdur. Çünkü Yontunç Edirne'den hemen önce 1929'da Tekirdağ'da yaptığı Atatürk anıtını (bire bir boyutlarda figüratif), ardından tors formundaki Kırklareli Atatürk heykelini (1930) ve de Edirne'den hemen sonra yaptığı Isparta Atatürk Anıtı'nı (1931, yine bire bir boyutlarda ve figüratif) mermerden yontmuştur. Bu durum sanatçının aslında mermer tedariki konusunda hiç de sorun yaşamadığını göstermektedir.

Aynı gazete haberlerindeki diğer bir ilginç durum ise heykelin yurtdışında dökülme gerekçesi olarak Türkiye'de iyi heykel dökümünün mümkün olmadığına gösterilmesidir. Oysaki Cumhuriyet'in bir Türk heykeltıraş tarafından yapılan ilk anıtı olan ve Yontunç tarafından gerçekleştirilen Amasya Atatürk Anıtı'ndaki 2.20 metre yüksekliğindeki bronz Atatürk figürü, 1929'da yerli imkanlar ve ustalıklarla İstanbul'da dökülmüştür. Osma, Amasya anıtının döküm detaylarını şu şekilde aktarıyor:

“Heykelin dökümü hakkında ayrıntılı bilgiye sahibiz. Heykel Haliç Deniz fabrikaları Genel Müdürlüğü Dökümhanesi'nde, dökümhane müdürü Yüzbaşı Hakkı Bey ile Onbaşı Kenan Usta tarafından tunca dökülmüştür. Ağırlığını azaltmak için maçası alınarak içi boş olarak yekpare dökülmesi ise dökümcülük açısından üstünde durulması gereken önemli bir teknik gelişmeye işaret eder” (2003, s.51,52).

Yukarıdaki bilgiler, heykelin yapımı için mermer bulunamadığına ve iyi döküm için Macaristan Budapeşte'ye gidilmesi gerektiğine dair Edirne yerel basınında yer alan haberleri tutarsız veya anlaşılabilir kılmaktadır. Heykelin dökümüne dair bir diğer çelişki ise döküm yerine dairedir:

“Heykelin dökümü işi, dönemin basınında çıkan yazılara bakılırsa Macaristan, Budapeşte döküm fabrikalarında, sanatçının heykelin yer değişimi ile ilgili olarak Edirne Belediye Başkanı’na yazmış olduğu 10.03.1986 tarihli mektuba bakılırsa da Almanya’da yapılmıştır (Valilik)” (Osma, 2003, s.51,52). Sağlıklı bilginin sanatçının kendi ifadesindeki olduğu varsayılırsa, Edirne’nin yerel basınında o tarihte bu konuyla ilgili çıkan haberlerin yanlış olduğu sonucuna varılabilir.

Güncel halini Fotoğraf 10’da gördüğümüz anıtın mermer kaidesinin yüksekliği ve bronz figürün yüksekliği hakkında iki farklı kaynaktan farklı ölçülerle karşılaşılmaktadır. Osma’da kaidenin yüksekliği 3.80 m ve bronz figürün yüksekliği de 3.80 m olarak gösterilmektedir (2003, s.55). Edirne Belediyesi’nin 25.03.2011 tarihli yazısının ekinde yer alan ve sanat tarihçi Yıldırım tarafından oluşturulan raporda ise kaide yüksekliğinin 3.10 m ve figürün yüksekliğinin de 3.10 m olduğu yazmaktadır (2011, s.2). Her iki bilgi de muhtemelen başka kaynaklardan aktarıldığı için yanlıştır.

Heykel üzerinde yapılan ölçümlerde, heykelin mermer kaide yüksekliğinin yaklaşık 3 m ve bronz figürün yüksekliğinin ise figürün bastığı bronz taban dahil yaklaşık 2.35 m olduğu görülmüştür.

Osma Edirne Atatürk Anıtı’nı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Anıt dikdörtgen bir kaide ve Atatürk figüründen oluşmuştur. Atatürk kaidenin üzerinde ayakta yüzü batıya dönük durmaktadır. Yüzünde sakin bir ifade vardır. Sol eli, yere dayanmış kılıcının üstünde, sağ ayak bir adım önde ve sağ elinin işaret parmağı ile batıyı gösterir biçimde betimlenmiştir. Atatürk’ün sırtında taşıdığı giysi mareşal üniformasıdır. Bu anıtta Atatürk, zafer kazanmış kumandan olarak gösterilmiştir.

Kaidenin alt kısmında Batı Güney ve Kuzey cephede birer kabartmalı bronz levha yer almaktadır. Batı cephede Atatürk’ün ‘Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir İleri’ emrini verdiği anı ve ordunun harekete geçişini simgeleyen kompozisyon görülmektedir.

Güney cephe, 24 Kasım 1922’de Türk ordusunun Edirne’yi kurtarışı ve Edirnelilerin Atatürk’e şükran sunuşları betimlenmiştir. Arka düzlemdeki, Edirne kentini simgeleyen Selimiye Camii’dir. Ön düzlemde sağlı sollu figür grupları yerleştirilmiştir. Sağ tarafta Atatürk ve Türk askerleri, sol tarafta ise çocuğuyla bir köylü kadını ve diğer figürlerle Edirne halkı tasvir edilmiştir. Kuzey cephede ise adeta kentin sembolü olan Edirne Selimiye Camii tasviri yer almaktadır” (2003, s.57-58).

Osma’nın yukarıda tanımladığı ve Batı, Güney, Kuzey yönlerinde olduğunu söylediği alçak kabartma tekniğinde yapılmış bronz rölyeflerin her biri yaklaşık 71x43 cm boyutlarındadır ve sırasıyla aslında Güneybatı, Güneydoğu ve Kuzeybatı yönlerindedirler. Kuzeydoğu cephesinde ise rölyeflerle aynı ölçüdeki bronz bir levha üzerinde “Göysünde bu heykeli taşıyan Edirne, çember boyunda kurulmuş Türk bucağıdır. Gazinin sevgisini göynünde yaşatar, Mustafa Kemal adı iman

kaynağıdır” yazmaktadır. Bu üç rölyef ve bir yazı levhasının güncel görünüşleri sırasıyla Fotoğraf 11, 12, 13 ve 14’de görülmektedir.

Kaidenin Güneybatı cephesinin üst bölümünde, ayrı bir parça olarak kaide yüzeyine monte edilmiş 75x54 cm boyutlarındaki mermer levha üzerinde Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nden bazı cümleler yazılıdır. Fakat hem anıtın geçmişteki genel görünüşünü veren Fotoğraf 15’den hem de Yıldırım’ın raporunda yer verdiği ve bu yazıya ait detayı gösteren Fotoğraf 16’dan, günümüzde anıt üzerinde yer alan güncel yazı levhasının (Fotoğraf 17) orijinal olmadığı anlaşılmaktadır. Orijinal yazının kaideyi oluşturan mermer yüzeyin üzerine yazıldığı ama bugün mevcut levhanın ise ayrı bir parçadan oluştuğu ve hem yazı içeriğinin hem de biçiminin farklı olduğu görülmektedir.

Sırrı 1940 yılında, Edirne hakkında kaleme aldığı bir seyahat yazısında, orijinal konumunu net bir şekilde tanımlarken, diğer taraftan, sahip olduğu nitelikleri açısından anıtı oldukça yermektedir:

“Saraçlar Caddesi’nin başında, daha Üç Şerefeli’ye varmadan Atatürk parkı var. İki basamak yüksekliğinde ve etrafı tel örgülü, bahçe ile arsa arası bir şey. Hafif bir meyille yükselen arka tarafında galiba bir çardak ve ön tarafında, caddeye pek yakın bir yerinde, alçak bir ka’ide üstünde, asker elbisesi ile Atatürk’ün heykeli. Demir parmaklıklı alçak medhal kapalı olduğu için kaldırımdan seyrediyorum. Heykel Atatürk için dikilmiş heykellerin ilklerinden biridir ve Gazi Mustafa Kemal’i hem de bütün sıhhatine, kudretine ve çevikliğine, gençliğine malik olduğu yıllarda yüzü buruşuk, sırtı adeta kanbur, vücudu öne eğik ve kollarını hemen dizlerine yaklaşmış bir halde gösteriyor. Bu, heykel güzel eserlerini bildiğim Ken’an Yonttuş’un eseridir. Bunu acemilik devresinde iken yapmış olduğu belli.

Bence Atatürk’ün Edirne’deki heykelini böyle çarşıda ayak altı bir yerde değil, fakat bu serhad şehrinin Kıyık taraflarındaki en yüksek noktalarından birinde, göğsünü yabancı hudutlardan gelen sert rüzgarlara siper etmiş bir halde dikmek lazımdı. Ve ileride böyle yapınca çarşıdaki heykel Trakya kasabalarından birine yollanabilir” (Sırrı, 1940, s.27).

Sırrı’nın cümleleri, bir izleyici gözüyle heykelin 1940 Edirne’indeki durumu ve o tarihte heykelle karşılaşan herhangi birinin izlenimlerini aktarması bakımından oldukça değerlidir. Elbetteki her heykel ya da anıt pek çok farklı açıdan kritik edilebilir. Ama Sırrı’nın heykelin artistik yönüne dair saptamalarına katılmak mümkün değildir. Edirne Atatürk Anıtı plastik açıdan değerlendirildiğinde, gerek proporsiyonel gerekse anatomik ilkeler çerçevesinde başarılı bir çalışma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle Sırrı’nın bu bağlamdaki değerlendirmesinin abartılı bir olumsuzlama olduğunu vurgulamakta hiçbir sakınca yoktur.

2. Kenan Yontunç ve Hayatı

Soyadı kanunundan önce Kenan Ali Bey olarak tanınan sanatçı soyadı kanunu sonrası Yontunç soyadını almıştır ve bundan sonra da literatürdeki farklı

kaynaklarda ‘Ahmet Kenan Yontunç’, ‘Kenan Ali Yontunç’ ve çoğunlukla da ‘Kenan Yontunç’ olarak anılagelmiştir.

Kenan Yontunç 1904 yılında İstanbul’da doğmuş ve 1994 yılında yine İstanbul’da hayata veda etmiştir. Babasının adı Mehmet Ali, annesinin adı Fatma İnalet’tir (Gezer, 1984, s.123). Ortaköy Rüştüyesi’ni bitirmiş ve İstanbul Sultanisi’nden yedinci sınıfta ayrılmıştır. Sultanide eğitim aldığı yıllarda okul müdürü Feridun Bey onu heykel eğitimi alması konusunda teşvik etmiştir (Osma, 2003, s.210).

Daha okul öncesi çağlarda resme ilgisi olan Yontunç, babasının Bağdat Valisi olması nedeniyle ilk heykel deneyimlerini Dicle ve Fırat kıyılarındaki kil ve çamurdan yaptığı figürler ile daha o yıllarda yaşamıştır. 1922 yılında girdiği Sanayii Nefise Mektebi Alisi’ne sadece bir yıl devam etmiş ve ardından 1923 yılında kendi imkanlarıyla Almanya’ya giderek Münih’te özel atölyelerde çalışmıştır (Osma, 2003, s.210). Elibal, sanatçının bu süreçte, Prof. Schveger’le üç yıl boyunca gelişimini tamamladığını vurgulamaktadır (1973, s.257). Daha sonrasında ise İtalya’ya geçen sanatçı bir süre de Floransa’da kalmıştır (Osma, 2003, s.210).

Bir yıl Sanayii Nefise Mektebi Heykel Bölümü’ndeki eğitimi, sonrasında üç yıl Almanya Münih’te başta Prof. Schveger ile olmak üzere çeşitli sanat atölyelerindeki deneyimi ve son olarak da bir süre İtalya’da devam eden ve toplamda dört yılı aşan tecrübeleri Yontunç’a çok şey katmış olmalıdır. Bu tecrübeler, herhangi bir sanat eğitimi kurumundan diploma almamış da olsa, sanatçının çok iyi bir heykel eğitiminden geçtiğini göstermektedir. Fakat sanat eğitimi veren bir kurumdan diploma almaya dair, İnal’ın yazdıklarından Osma’nın aktardığı Yontunç’a ait şu sözler, kendinden sonra gelecek heykeltıraş kuşakları için yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek niteliktedir; “Benim sanat diplomam yoktur. Zaten sanatta bitme, bitirme diye bir şey olamaz” (Osma, 2003, s.210). Yontunç bu sözlerini, bir sanatçı adayının eğitim aldığı kurumdan edindiği diploma ile, gelişimini tamamlamış olamayacağını veya ne olacaksa artık o olduğu iddiasında bulunamayacağını anlatmak için sarf etmiş olmalıdır. Yoksa bu cümlesinden sanat eğitiminin gereksizliği ya da önemsizliğine dair bir sonuca varmak oldukça yanlış olacaktır.

Yontunç’un yukarıda ifade ettiği gibi sanatçının keşif ve yaratı süreci yaşamı boyunca devam eden bir değişim ve dönüşüm zinciridir aslında. Sanat eğitiminin mutlaka bir okulda tamamlanması gerekmez, bu tür bir eğitim serbest sanatçı atölyelerinde bir ustanın yanında ve gözetiminde de olabilir ki modern eğitim kurumları öncesindeki sanat okulları bizzat sanatçıların özel atölyeleridir. Yontunç’un sözleriyle sanat eğitiminin önemsizliğini kastetmediğinin en önemli kanıtı, yukarıda anlatılan dört yılı aşkın süre farklı kurum ve ustaların atölyelerinde geçirdiği bireysel eğitim sürecidir.

1925 yılında İstanbul’a dönen sanatçı 04.10.1925 / 09.10.1926 tarihleri arasında Erenköy 4. İlkokulu’nda öğretmen olarak çalışmıştır (Gezer, 1984, s.123).

1926-1927'lerde İstanbul'da Deniz Yolları için bir Atatürk büstü yapmıştır (Osma, 2003, s.211). Karaköy'deki Denizcilik Bankası Yolcu Salonu'nun önü için yapılmış olan bu Atatürk büstü yerli sanatçı çalışması olarak ilk büst sayılmaktadır (Elibal, 1973, s.257).

Bu çalışması nedeniyle Atatürk sanatçısını tanımak istemiştir. Tanışmaları sonrasında ise kendisine Halkevi'nde bir atölye kurma ve lisede öğretmenlik yapma teklifinde bulunması üzerine Yontunç Ankara'ya yerleşmiştir (Osma, 2003, s.211).

“Atatürk ile 1928 yılından beri birlikte bulunabilme mutluluğunu kazanan Yontunç, kendisine bir gece geç vakitten gün ışığına dek poz veren Atatürk'ün bu büstünü tamamlayan, kendisinden bakarak büst yapan, ilk ve tek Türk heykeltıraşıdır” (Elibal, 1973, s.258).

Sanatçı aslında bir mask olan bu çalışmayı 1928'de, Atatürk'ün ünlü sabaha dek süren Çankaya sofrasında, akşam 21.00'den sabah 06.00'ya dek aralıklarla verdiği pozlar esnasında yapmıştır. Atatürk'e çok benzediği için çoğaltılarak ülkenin çeşitli yerlerine dağıtılan bu çalışma Atatürk'ün modelliğinde çalışılan tek masktır. 1943'de 'Atatürk'e en benzeyen büst' olarak seçilen mask bu niteliğinden dolayı diğer sanatçılar için de benzetme anlamında bir standart halini almıştır (Tekiner, 2010, s.110).

Hüseyin Gezer'in sanatçı ve söz konusu mask hakkında değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

“Atatürk'ün yakınlarından general Kazım Sebüktekin'in (Benli Kazım Paşa) kızıyla evlendi ve bu yolla Atatürk'e yaklaşma olanağı buldu. Atatürk'ten izin alarak, bir sohbet sırasında, salonun bir köşesine çekilerek yaptığı mask ... plastik yönden ilgi çekici bir kalitesi olmamakla beraber, Atatürk'e benzeme yönünden başarılıdır. Bu niteliğiyle ilgi gördü ve hazırladığı pişmiş toprak çoğaltmaları her tarafa dağıldı. Sonradan yaptığı heykellerde hep bu maskı kullandı” (Gezer, 1984, s.123,124).

Bu çalışmalarından sonra Yontunç yine bir ilke imza atmış ve büyük boyutlu bir Atatürk anıtı gerçekleştiren ilk Türk heykeltıraşı da yine kendisi olmuştur. Anıt aynı zamanda dökümü Türkiye'de yerli ustalık ve imkanlarla dökülmüş ilk büyük boyutlu bronz heykel olma özelliğini de taşımaktadır. Bu anıt daha önce de sözü edilen, 29 Ekim 1929'da Amasya'da açılan Atatürk anıtıdır (Osma, 2003, s.211).

Amasya anıtı da tıpkı geçmişteki diğer Atatürk anıtları gibi önce yabancı heykeltıraşlardan biri olan Canonica'ya sipariş edilmiş ama daha sonra maddi anlamda daha uygun bir teklif veren Yontunç tarafından yapılmıştır. Konuyla ilgili 3 Ekim 1929 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki haber şu şekildedir:

“Amasya Vilayeti ... Büyük Gazinin bir heykelini yaptırmak üzere heykeltıraş Kanonikaya müracaat etmiştir. Sinyor Kanonika 75 bin lira istemiş ve nihayet Türk sanatkarlarından Kenan Ali B. 7000 liraya heykelin imalini deruhte eylemiştir. Ecnebi heykeltıraşların bir Türk his ve duygusu

ile Gaziyi bihakkile tasvir edememelerine karşı bu Türk çocuğu vatan aşk ve duygusu ile çalışmış ve eserinin hemen her noktasında o hassasiyeti göstermiştir....Gaziye en çok ve en iyi benzeyen bu heykel haliçteki deniz fabrikaları umum müdürlüğü dökümhanesinde dökümana müdürü yüzbaşı Hakkı Beyle onbaşı bahriyeli Kenan usta tarafından tunca tahvil edilmiştir. Ancak heykel parça parça dökülmemiş, yekpare olarak yapılmıştır.

Sikleti azaltmak için maçası yapılarak içi boş bir surette dökülen heykelin dökmeçilik namına da ayrıca kayda değer bir muvaffakiyet olduğu meydandadır” (Anonim, 1929, s.1,2)

Sanatçı Amasya anıtının ardından Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çorum ve Isparta’ya da art arda beş anıt uygulaması daha yaparak yerli anıtların ilk altısına imzasını atmıştır. Amasya anıtı sonrasında yani 1930’lardan itibaren anıt piyasasının yerli sanatçılarca ele geçirildiği gözlenir. 1929-1938 arasında yapılan yirmi iki anıttan sadece beşi yabancı heykeltıraşlarca gerçekleştirilmiştir. Ama bu beş anıt hem ölçüleri hem de maliyetleri açısından en büyük beş anıttır (Tekiner, 2010, s.110).

Yontunç’un Türk heykel tarihinde gerçekleştirdiği bir başka ilk ise bu kez olumsuz bir özellik sergilemektedir. Bu nitelikteki ilk olumsuzluk ise, belli bir şehirde ve belli bir yer için yapılmış bir heykelin çoğaltılarak farklı şehir ve alanlara yerleştirilmesidir. Sanatçı 1931’de Çorum’da gerçekleştirdiği anıttaki bronz Atatürk figürünü, daha sonra aynen çoğaltarak önce 20 Kasım 1933’de açılışı yapılan Elazığ Atatürk Anıtı’nda, daha sonra yine aynen çoğaltarak 1 Mart 1935’de açılışı yapılan Kayseri Atatürk Anıtı’nda kullanmıştır. Bahsi geçen durum, Türk heykel tarihinde yaşanan aynı anıtın çoğaltılarak kullanılmasının ilk örneğidir. Maalesef bu olumsuz durum katlanarak çoğalmış ve günümüze sıkça rastlanılan kaçınılmaz bir olgu olarak yansımıştır.

29.01.1937 ile 20.09.1938 yılları arasında, Ekonomi Bakanlığı Seferberlik Müdürlüğü ressamlığında da çalışan Yontunç (Gezer, 1984, s.124), 1941’de üçüncüsü düzenlenen Devlet Resim Heykel Sergisi’nde Heykel Dalı İkincilik Ödülü’nü de kazanmıştır (Özsezgin, 1999, s.497). Gezer, Yontunç’un yaşamındaki diğer gelişmeler hakkında şunları söylüyor:

“1937 yılında Milli Eğitim Bakanlığına başvurarak anıt yarışmalarına katılma hakkı istedi. Bakanlık ‘daha önce bu konuda çalışmış bulunduğu’ gerekçesini nazarı itibara alarak, kendisine bu müsaadeyi verdi (4.1.1938 gün ve 101022/10-22 sayılı Bakanlık izni). Akademi Müdürlüğü Bakanlıktan ‘her ne kadar Rüştüye mezunu ise de, Bakanlıkça kendisine Milli müsabakalara katılma izni verilen Kenan Yontunç’un heykel şubesine asistan olarak tayinine müsaade’ istedi. (1.2.1943 gün ve 260 sayılı)

Bunun üzerine Akademiye asistan olarak atandı. (1.2.1943)

8.4.1955’te Modlaj öğretmenliğine geçirildi.

12.7.1969’da ‘yaş haddinden’ emekli oldu.” (1984, s.124).

Sanatçının yarışmalara katılmak için 1937'deki başvurusu oldukça ilginçtir. Önceki tarihlerde pek çok anıt gerçekleştirmiş olmasına karşın bakanlığın bu izni olmaksızın artık anıt yarışmalarına katılamayacağı bir durumun doğduğu anlaşılmaktadır. Çok büyük olasılıkla o tarihlerde anıt yarışmalarına katılabilmek için sanat eğitimi veren kurumlardan diplomalı olmak ya da akademi tarafından onay almak gibi bir koşul resmileşmiş olmalıdır.

Yontunç'un akademi çevrelerince pek de takdir ve tasvip edilmediğini daha 1937 yılında yayınlanan ve Cumhuriyet dönemi Türk heykeli hakkındaki ilk kapsamlı kaynak olan Nurullah Berk'in 'Türk Heykeltraşları' adlı kitabından anlıyoruz. Kitap, Sanayii Nefise ve sonraki adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nin Heykel Şubesi silsilesinde yetişmiş heykeltıraşların eserlerinden oluşan bir sergi için hazırlanmıştır. Kitabın basıldığı tarihe dek ülkede en çok Atatürk heykeli yapan ve belki de (en azından bürokratik çevrelerde) en popüler Türk heykeltıraşı olan birinin hem sergide hem de kitapta yer almamış olması oldukça manidardır. Kitapta yer alan heykeltıraşlar; İhsan, Mahir, Nijat Sirel, Ratip Aşir, Sabiha Bengütaş, Nermin Sirel, İraida Barry, Ali Hadi, Zühtü Müridoğlu ve Nusret Suman olmak üzere on Türk heykeltıraşıdır ve bu isimler arasında Kenan Yontunç yoktur.

Akademiye temsil eden genel görüş itibarıyla Yontunç'a eleştirel bir yaklaşım ve tavır takınıldığının en somut örneği Gezer'de görülür. Geçmişte Akademi müdürlüğü de yapmış olan Gezer'in 1984 yılında kaleme aldığı 'Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli' adlı kitabından, hem yukarıda hem de aşağıda alıntılanan sanatçı hakkındaki sözlerinde bu tavır çok net okunmaktadır. Ama bu eleştirel tavrın yanında çalışkanlığının ve üretkenliğinin de Gezer'ce takdirle karşılandığına şahit olunmaktadır:

“Kenan Yontunç'un sanatçı faaliyeti oldukça ilginçtir. Sürekli düzenli bir tempoyla çalışır, ancak yapıtları, küçük heykellerden ve büstlerden ibarettir.

Yapımını yüklediği çok sayıdaki Atatürk heykellerinin uygulamasını genellikle genç sanatçılara yaptırır.

Emekli olduktan sonra bu çalışma şekli ve temposunda bir değişiklik olmamış, ilerlemiş yaşına rağmen, sağlıklı, zinde, Kadıköydeki evinden her sabah belli saatte çıkıp, Narmanlı yurdundaki atölyesine gelerek çalışma ve yaşam düzenini sürdürmektedir.

Bu çalışmalarından –Atatürk büstü ve nü'lerden oluşan- bir bölümünü 1983 yılı Nisan ayı içinde Yapı ve Kredi Bankası Galatasaray galerisinde sergilemiştir.

Hürriyet Gazetesince yaptırılan oturmuş durumdaki Atatürk heykeli de aynı tarihlerde saray burnuna konulmuştur” (1984, s.124).

Hem yukarıdaki satırlardan, hem de daha önce sözü edilen ve Edirne Belediye Başkanı'na hitaben yazdığı 1986 tarihli mektubundan sanatçının, yaşamının son yıllarına dek disiplinli bir şekilde çalışmalarını sürdürdüğü ve de yapmış olduğu eserleri hakkındaki gelişmeleri takip ettiği anlaşılmaktadır.

Elibal, Yontunç'un kişiliği ve sanatını şu şekilde özetliyor: "Yontunç, aşırı duyarlılığı olan bir kişilik ve hümaniste (ümanist) – beşerci, insancıl bir yapıyı ömrünce sürdürmüş, Atatürk ve Devrimlerine yürekten bağlı ve yapıtlarında da bunu uygulamağa çalışmış bir heykeltıraş olarak aslında portrecilikten öteye geçmek istemez" (1973, s.257).

Yine Elibal'ın aktardığına göre Yontunç, 1926-1935 yılları arasındaki çalışmalarını topladığı ve 30 sayfasının fotoğraflardan oluştuğu, 32 sayfalık bir broşürde, fikirlerini de satırlara dökmüştür. Sanatçının kendisini ve sanatını kendi sözleriyle tanımlaması bakımından çok değerli olan ve söz konusu broşürden Elibal'ın aktardığı bu cümlelere aşağıda aynen yer verilmiştir:

"Ben bu broşürümle; yaptığım eserlerin resimlerini bir araya getirirken yurttan yeni başlayan heykeltıraşlık cereyanı hakkında bir iki söz söylemek cesaretini göstermek istiyorum. O cereyan ki bizde hiç şüphe yok Cumhuriyet rejiminin aydınlığı yurdun siyasal, sosyal ve ekonomik yaşayışına olduğu kadar bilgi ve san'at ülkesine yayıldığı zamanla başlar.

Ondan evvel kendi heveslerini doyumak sevgisiyle yetişmiş birkaç hoca ve onların eserinden bitmeye savaştan birkaç talebe, eserlerini hiçbir yerde hiç kimseye göstermeden çalıştılar. Fetişizme büyük bir darbe indirmek kaygusuyla resim ve yontma san'atını yasak eden islam dininin tesiri altında uzun müddet kalmış olan Osmanlı tarzı telakkisi hiçbir zaman bu san'ata layık olduğu yeri vermemişti.

Halbuki adem oğlunun yaratılışı ile birlikte doğan ve o zamandan beri insanların her türlü coşkunkluklarını ifade eden yontma san'atı ulusların yaşayışında gün geçtikçe genişleyen bir ehemmiyet alıyordu. Bir çok uluslar tarihlerini söyleyen büyüklerini şehir meydanlarının ortasında ebedileştirerek bu günden yarına yadigar bırakmağı güzellik ve san'at sevgisinin yanı başında ulusal bir vazife olarak telakki etmişlerdi.

Biz de bize istiklali, hürriyeti, yeniliği ve iyiliği hep birden getiren, Atatürk'ü mermerin ve tuncun sertliklerine emanet ederek büyük devrimizin timsali haline getirmek istediğimiz için bu işe candan bir istekle atıldık. Tarihe ve medeniyet alemine Türk cemiyetin irginliğini isbat etmek ve Atatürk'e olan minnet duygusunu duyduğu gibi duyurmak tezcanlılığını duyan Türk idarecileri bu istekleri uğurunda Viyana'ya, Roma'ya başvururken biz Türk san'atkarları da kendimize düşen vazifeye koşmayı borç bildik.

Bir ulusun kahramanlık destanı yabancı bir dille yazılsa da tatlıdır fakat o ulusun kendi dilinin güzel ahengiyle yazılmış destandaki zevki taşıyabilir mi? Diye sızlandığımız için istiyorduk ki tarihin ezeli cereyanını değiştiren Kemal'i kendi elimizle ebedileştirelim. İçten gelen bu ateş kalbimizde alev alev yanıyordu. Şahsında cumhuriyetin timsalini kıyamete kadar taşıyacak olan Atatürk'ün Allah'a yaklaşan başını modele etmek yüreğimizde taşıdığımız mukaddes bir emel olmuştu.

Deniz Yolları İşletme İdaresinin Yolcu Salonu önünde rekzettiği ilk Gazi heykelini yerine koyduğum vakit içimde ne kazanılmış bir muvaffakiyet sarhoşluğu ne de yenilmiş rekabetlerin gururu vardı.

Hayır o zaman bu zamandan yüreğimi sevinç ve kıvançla doldurup taşıran duygu Türk ülkesine yeni doğan bu güneşi kendi hayatıyla canlandırıp aydınlattığı bir san'atla ebedileştiren ilk Türk san'atkarı olmak saadeti idi.

Bu saadet gün geçtikçe büyüyor. Çünkü ufuk genişlemiş ve aydınlanmıştır. Türk tarihinin en muazzam eserini tunçta ve mermerde yaşatmağa yeltenen bizleri yeni yeni menakıbı güzel eserlerle sonra size armağan eden olgun ve mütakamil Türk yontucuları takip edecektir. Ben buna eminim ve onun için bahtiyarım" (1973, s.258, 259).

SONUÇ

Cumhuriyet'in henüz sekizinci yılında açılışı yapılan ilk on anıtsal nitelikte Atatürk heykelinden onuncusunun Edirne'de olması ve Edirne'nin Atatürk anıtına sahip olan Cumhuriyet kentlerinin yedincisi olması, Osmanlı'nın Edirne'ye mirası olan sanatsal ve kültürel birikimin Cumhuriyet dönemindeki bir yansıması olarak görülebilir. Bu durum aynı zamanda, tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de Edirne'nin, sanat ve kültürel alanda önceliğini koruduğunu sergilemektedir.

Anıtın Edirne açısından tarihsel öneminin yanında bir de sanat tarihsel açıdan değeri söz konusudur. Çünkü sanatçısı Kenan Yontunç Cumhuriyet'in ilk kuşak Türk heykeltıraşlarından biridir ve Atatürk'ün heykelini yapan ilk Türk heykeltıraşdır. Bunun yanı sıra Yontunç aynı zamanda Atatürk'le bizzat tanışan ve onun canlı modelliğinden yararlanarak heykelini yapan ilk Türk heykeltıraşdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı heykeltıraşlarca yapılan altı anıtın ardından Atatürk anıtı yapan ilk Türk heykeltıraşı da yine Yontunç'tur. Sanatçının Türk Sanat Tarihi ve Türk Heykel Tarihi açısından sahip olduğu bu kıyas kabul etmez konumu şahsınca gerçekleştirilen dördüncü anıt olan Edirne Atatürk Anıtı'nı tüm Türkiye'deki anıtlar arasında önem sırası bakımından önlere çekmektedir.

Tüm bu özellikleri sebebiyle Edirne Atatürk Anıtı, Cumhuriyet tarihinin çok özel anıt heykellerinden biridir. Edirne için değeri ise, Cumhuriyet'in daha erken yıllarında heykel alanında Edirne kent merkezine kazandırılmış olan en önemli anıtsal nitelikte sanat eseri olmasıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan tüm mali sorunlara rağmen genelde sanat ve kültüre, özelde ise heykel sanatına verilen önem ve sağlanan maddi destek oldukça dikkat çekici ve kayda değerdir. Bu alandaki maddi desteğin yanında sanatsal ve estetik boyuttaki beklentinin de üst düzey olduğu görülmekte bu da yönetici erkteki entelektüel seviyeyi gözler önüne sermektedir.

Edirne Atatürk Anıtı o tarihte Edirne'de resim öğretmeni olarak görev yapan ve yine Cumhuriyet'in ilk kuşak heykeltıraşları arasında yer alan, yurt içi ve yurt dışında çok kaliteli bir heykel eğitimi almış olan heykeltıraş Ratip Aşir

Acudoğu'ya sipariş edilebilecekken, anıtın olabilecek en iyi biçimde gerçekleştirilebilmesi için yarışma düzenlenmiştir. Bu durum o zamanki mülki ve yerel idare amirlerinin Edirne şehrine kazandırılacak sanat eserleriyle ilgili tasarruflarında ne kadar hassas olduklarını göstermektedir. Görülebilen bir diğer olgu da, bu yetkililerin belli bir sanatsal/kültürel birikime sahip oldukları, elde olanla yetinmek ve işleri olabildiğince ucuza halletmek yerine sürekli olarak daha iyi, doğru ve güzeli talep edip arayan bireyler olduklarıdır. Taşdıkları bu vasıfların gereği olarak yaptıracakları işleri de ehliyet sahibi liyakatlı insanlara yaptırdıkları anlaşılmaktadır.

Aynı olgunun Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında da Edirne'de gözlemlenebildiğini söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Edirne Atatürk Anıtı'nın 1986 yılındaki yer değiştirilmesinde yukarıda bahsedilen zihniyetten oldukça uzaklaşıldığı görülmektedir.

Anıtın yeri Edirne Belediyesi tarafından, sanatçısına danışılmadan ve kendi önerisi dikkate alınmadan, ayrıca bu tür bir çalışma için mutlaka izin alınması gereken Kültür Bakanlığı'nın ilgili kurumlarından izin alınmadan değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile anıt orijinal konumunu kaybettiği gibi ayrıca anıtın asli unsurlarından biri olan heykel kaidesini oluşturan orijinal mermerlerin çoğu da bu aşamada kırılmış ve yerine yenileri yaptırılmıştır. Bu yeniden yapım işlerinde de ilgili kurumlarca görevlendirilmiş restoratör vb. hiçbir uzman görev almamıştır.

Şüphesiz ki zaman içerisinde anıtların elzem ihtiyaçlar doğrultusunda yerleri değiştirilebilir veya haklarında bazı önemli değişiklik kararları alınabilir ama bunların tamamı ilgili kurumların ve uzmanların onayı ile onların denetim ve kontrolünde yapılmalıdır.

Anıtın yerinin değiştirilmesinde devrede olan sanatsal kavrayıştan uzak, kültürel varlık ve değerleri sıradan nesnelere gibi gören kuraldışı bu zihniyet, sosyolojik bir araştırmanın da nesnesi olabileceği gibi, özellikle Edirne kent merkezinde heykel sanatı adına geçmişte ve günümüzde yapılan uygulamaların araştırılması ve sorgulanması zorunluluğunu da doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgesi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Reiscümhur Hazretlerinin Edirne'de rezkolunan heykellerinin merasimle açıldığını D., Tarih: 25.04.1931, Sayı: 1502/319.

Gazeteler

Anonim, (1929, 3 Ekim). Bir Türk san'atkarının muvaffakiyeti Heykeltraş Kenan B. Gazimizin mükemmel bir heykelini yaptı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.1,2.

Anonim, (1930, 14 Şubat). Gazi Heykeli. *Edirne Postası*, s.1,2.

Anonim, (1930, 23 Şubat). Gazi Heykeli. *Edirne Milligazete*, s.1.

Anonim, (1930, 11 Mart). Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi. *Edirne Postası*, s.1.

Anonim, (1930, 31 Mart). Heykel Kaidesi. *Edirne Milligazete*, s.1.

Anonim, (1930, 19 Kasım). Gazi Heykeli. *Edirne Milligazete*, s.1.

Anonim, (1930, 21 Aralık). Gazi heykeli K. Ali B. Yapmayacak mı? *Edirne Postası*, s.2.

Anonim, (1931, 15 Ocak). Gazi heykeli KenanAliB tarafından Peşteye ismarlanmış. *Edirne Postası*, s.1.

Anonim, (1931, 31 Şubat). Gazi Heykeli. *Edirne Milligazete*, s.1.

Anonim, (1931, 19 Mart). Gazi Heykeli. *Edirne Milligazete*, s.1.

Anonim, (1931, 20 Nisan). Gazi Heykeli Peşteden Getirildi. *Edirne Postası*, s.1.

Anonim, (1931, 23 Nisan). Heykel Meselesi. *Edirne Postası*, s.1,2.

Anonim, (1931, 27 Nisan). 23 Nisan Nasıl Geçti. *Edirne Postası*, s.1,2.

Kitap ve Dergiler

Bağman L. ve Onur O. (1982). *Atatürk'ün yaşamında Edirne*. İstanbul: Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri.

Berk, N. (1937). *Türk heykeltraşları*. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı.

Elibal, G. (1973). *Atatürk ve resim-heykel*. (2). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gezer, H. (1984). *Cumhuriyet dönemi türk heykeli* (3). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Osma, K. (2003). *Cumhuriyet dönemi anıt heykelleri (1923-1946)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Özsezgin, K. (1999). *Türk plastik sanatçıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar

Sırrı, Nahid. (1940). Bir Edirne Seyahatnamesi. *Ülkü*. (85), 27.

Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne. Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok)

Resmi Yazılar ve Eklerindeki Belgeler

Edirne Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nün 8.4.1986 tarih ve 233 (86)-959 no'lu yazısı. Yazının fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi Encümeni'nin 15.4.1986 tarih ve 86/782 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Atatürk Anıtı The Meriç Journal Cilt:2,Sayı:5, Yıl:2018
Edirne Belediyesi Encümeni'nin 17.4.1986 tarih ve 86/785 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi Encümeni'nin 31.12.1987 tarih ve 87/3724 no'lu kararı. Kararın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Osma'ya gönderilmiştir.

Edirne Belediyesi'nce 5.1.1988 tarihinde düzenlenmiş kesin kabul tutanağı. Tutanağın fotokopisi Edirne Valiliği'nin 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Ilıcak J. ve Yolcagider N. (2011). Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü için Edirne Atatürk Anıtı hakkında hazırlanmış 06.04.2011 tarihli teknik Rapor. Kayıt No: 853, Dosya No: 22.00.1965.

Kültür Bakanlığı'nın, 17.1.1975 tarih ve 152 no'lu genelgesi.

Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın, 13.11.1976 tarih ve 9514 no'lu kararı.

Kültür Bakanlığı, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na 04.03.2003 tarihinde düzenlenmiş, Edirne Atatürk Anıtı envanter fişi.

Yıldırım, I. (2011). Edirne Belediyesi için Edirne Atatürk Anıtı ve Heykeltıraş Kenan Ali Yontunç hakkında yazılmış rapor. Edirne Belediyesi'nin, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne yazdığı 25.03.2011 tarih ve M.22.0.EDİ.310.02.02.01 (203)/881 nolu yazısının ekindedir.

Yontunç, K. (1986). Edirne Belediye Başkanı'na yazılmış mektup. Mektubun fotokopisi Edirne Valiliği'nce 3.5.1994 tarih ve B160PER4220000/716 sayılı yazısı ekinde Kıvanç OSMA'ya gönderilmiştir.

Fotoğraflar Listesi

Fotoğraf 1. Mehmet AĞIRGAN arşivi. Makale için dijital kopyası 04.02.2016 tarihinde e-posta olarak iletilmiştir.

Fotoğraf 2. Şener KULALAR arşivi. Cengiz Bulut tarafından 27.07.2018 tarihinde makale için dijital bir kopyası iletilmiştir.

Fotoğraf 3. *Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne.* Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.107.

Fotoğraf 4. Cengiz BULUT arşivi. Bulut tarafından 27.07.2018 tarihinde makale için dijital bir kopyası iletilmiştir.

Fotoğraf 5. Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ndeki, Edirne Atatürk Anıtı dosyasından dijital bir kopyası, Sayın Hakan ERDEN aracılığıyla 25.07.2018 tarihinde edinilmiştir.

Fotoğraf 6. *Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne.* Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.36.

Fotoğraf 7. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 31.07.2018'de fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 8. Şener KULALAR arşivi. Cengiz Bulut tarafından 27.07.2018 tarihinde makale için dijital bir kopyası iletilmiştir.

Fotoğraf 9. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 31.07.2018'de fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 10. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 09.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 11 ve 12. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 25.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 13 ve 14. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 26.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 15. *Tarihin tanığı fotoğraflarla; Edirne.* Edirne Belediyesi kültür yayını. (Yazar ve tarih bilgisi yok), s.63.

Fotoğraf 16. Yıldırım, I. (25.03.2011), “*Edirne Atatürk Anıtı ve Heykeltıraş Kenan Ali Yontunç*” (Rapor), s.6.

Fotoğraf 17. Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ tarafından 09.08.2018'de fotoğraflanmıştır.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Heykelin açılış töreninin güney yönünden fotoğrafı.

Fotoğraf 2. Heykelin açılış töreninin güneybatı yönünden fotoğrafı.

Fotoğraf 3. Açılıştan sonra Kuzey ve Kuzeydoğu yönlerinde yapılan genişletme.

Fotoğraf 4 ve 5. Anıtın 1930'ların sonu ya da 1940'ların başında, demir çit ve tel örgülerle çevrilmiş hali.

Fotoğraf 6. Anıtın kuzeyindeki Üç Şerefeli Cami minaresinden orijinal konumu.

Fotoğraf 7. Anıtın kuzeyindeki Üç Şerefeli Cami minaresinden 1986 sonrası konumu.

Fotoğraf 8. Anıtın güneybatıdan orijinal konumu.

Fotoğraf 9. Anıtın güneybatıdan 1986 sonrası güncel konumu.

Fotoğraf 10. Anıtın güncel görüntüsü.

Fotoğraf 11. Kaidenin güneybatı rölyefi.

Fotoğraf 12. Kaidenin güneydoğu rölyefi.

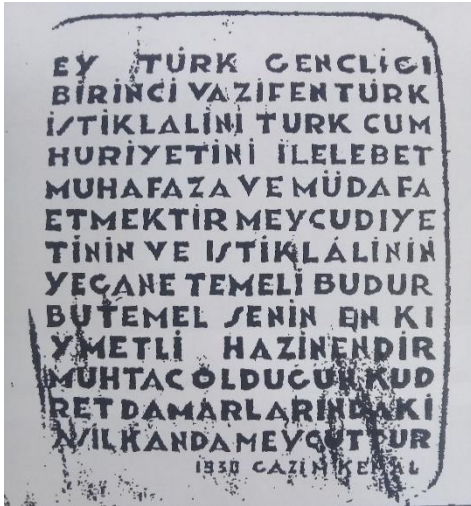
Fotoğraf 13. Kaidenin kuzeybatı rölyefi.

Fotoğraf 14. Kaidenin kuzeydoğu yazı levhası.

Fotoğraf 15. Anıtın güneybatı yönündeki yazının orijinal halinin de algılanabildiği geçmişteki görünümü.

Fotoğraf 16. Anıt kaidesinin güneybatı yönünün üst bölümünde yer alan yazının orijinal görüntüsü.

Fotoğraf 17. Anıt kaidesinin güneybatı yönünün üst bölümünde yer alan yazının güncel görüntüsü.

EKLER

Ek 1.

DAHİLİYE VEKÂLETİ
V.İ. U. M.

S. 2
1502
377

BAĞVAKİLETİ CEMİYETİ

1
25-9-1931

MÜHÜR:
Reisicumhur Hâretlerinin
Edirne'de rezaolunan heykelle-
rinin merasimle açıldığına D.

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hâretlerinin Edirne'de rezaolunan Hey-
kellerinin 23-Mısın-1931 tarihinde bialerce ehali ve bilcümle mektep
tekiröanile memurin hazır bulundığı halde fevkalide merasimle açılmağ
olduğu Edirne Vilâyetinden iş'ar olunmuştur.

Aziz olunuz efendim.
Bağvakileti Cemiyeti ve Riyaseti Cümhur Ömür Hâtipliğine arz olunmuş-
tur.
Dahiliye vekili

Tahdim
21.4.31

2.5.31

1 2 31

BAĞVAKİLETİ CEMİYETİ
Mısın - Edirne İ.İ.
21.4.31

17. Jan. 2013 10:49 No. 2560 P. 2

-2-

Tukandaki esaslara aykırı hareket edenler, 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 5.000 liradan 20.000 liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilişler. Bu işlemlerdeki eserlerin korunmasında görevli kişiler ise verilecek ceza bir misli artırılır.

Bu gün bu hususlara gisöwünde tutan Bakanlığımız, inar plönlörünün uygulanması, yeni yıllarda ocıklama ve çeşitli boyutlardaki ve omuzla işlemlerin yapılması zarfında büyük ölçer tasayın eski eserlerin yihılmalama ve yokolmalarına önlemek amacıyla bilgeniz (ilimiz, ilçemiz, belediyesimiz) sınırları içinde daha önce saptanan eski eserlerin listelerini bu yazımıza ek olarak göndermektedir. 1710 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce alınmamış olan bu listelerde birtakım eksiklikler ve yanlışlıklar bulunabilir. Bu nedenle ilgilik listede hazırlanan misle bulunan yerlerde misle idarecilerince, misle olmayan yerlerde daha önceden bir genelleme ile kurulumu önerilen Eski Eserleri Koruma Komisyonlarımızda kontrol edilecek ve sonuç yeni bulunu ve listelenmeyen eserlerin ilavesiyle bir yazı ile Bakanlığımıza bildirilecektir. Ayrıca bu eserler hakkında lupa idarelerimizdeki binalarına da garih verilecektir. Bu eserler yakılan tohitesi göstermeler bile, bunların çıkarak korunma bakımından alınmadan yakıt alınacak ve ortadan kaldırılmayacaktır.

Bilgi ösinilmesi, kültür varlıklarımızın korunmasını hususunda titizlik göstererek genelleme gereğinin yapılmasını önemle rica ederim.

Saygılarımla.

N. N. H.
Mehmet MEHTAP
MÜHÜR BAĞARI

DAĞARTE
1-VALİLERİNİN
2-VİLAHETLERİNİN BELİRLERİNE KATILANLARINA
3-ŞEHİRCİLİK İZİNLERİNE
4-İLİMLERİNİN İZİNLERİNE KATILANLARINA
5-ŞEHİRCİLİK İZİNLERİNE
6-İLİMLERİNİN İZİNLERİNE
7-CAMİLERİNİN İZİNLERİNE VE AYRILAR YÜZLERİNE KATILANLARINA
8-İLİMLERİNİN İZİNLERİNE
9-VANIZLAR ÇİZELERİNİN İZİNLERİNE

17. Jan. 2013 10:49 No. 2560 P. 5

(3)

- Parsane Çeşmesi
- Tercüme Çeşmesi (Mevlana Mah. Tekke Kapı Çeş.)
- İsmail Ağa Camii
- Eski Su Terazisi (Hastahane Civarında tepe Mezarlığı)
- Tarihçi Hancağı
- Muradlıye Camii
- Hatip Çeşmesi (Atık Ali Pa. Camii Altında)
- Atık Ali Pa. Camii
- Seyyidlar Mevaidi ve Su Terazisi (Taş Odaları Sok.)
- Selimiye Camii
- Selimiye Medresesi
- Selimiye Dar-ül Kurani
- Selimiye Dar-ül-Sıbyan
- " " Hazinesi (Sahane türbesi)
- Yemiş Kapana (Yedi Yıl Ağzında)
- Meht Bey Hancağı
- Havlucular Hanı (Yedi Yıl Ağzında Mehtbey Hancağı yanın.)
- Ahmet Paşa Sebili
- Eski Çeş (Yedi Yıl Ağzında Muvakkit Hane Sok.)
- Eski Çeş Sebili
- Muvakkit Hane (Eski Çeş Çömlekçiler Kapana önünde)
- Büyük Hüseyin Paşa Hanı
- Küçük Hüseyin Paşa Hanı
- Taş Mehtap (Makornal) (Yazıcılar Sok.)
- Besenler (Eski Çeş önünde)
- Uç Şereffeli Camii
- Orta Medrese
- Şerifli Medrese
- İsmet Paşa Türbesi
- Mufettişlik (Uç Şereffeli ile cılanlı hancağı arası)
- Belediye (Gazi Okulu Karşısında)
- Hakkî Hanı (Arasta yanlarında)
- Gazi Okulu (Mülki Büstüye)
- Adilîye (Bugünkü Hükümet Konağı yanlarında)
- Hükmets (Paşa Kapana Adilîye büstüye yanlarında)
- Atatürk Anıtı (Uç Şereffeli karşısındaki parkta)
- Saraylar Camii
- Kız Türbesi (Ağa Hancağı sok.)
- Hüsnüoğlu Camii
- Çolakağaç Camii
- Atalar Çeşmesi (Buğuk Tepe Mah.)
- Hüsnü Paşa Camii
- Zeki İbrahim Paşa Camii
- İbrahim Paşa Hancağı (Hakkî Hancağı yanlarında)
- Hüsnü Çeşmesi
- Seyyid Çeşmesi
- Ann Su Döğümü (Yayın Bey Mah. Taplık Mevkii)